

ULOMAK NADGROBNE ANTIČKE STELE IZ NOVALJE NA OTOKU PAGU

Današnji je otok Pag u vrijeme rimskog carstva bio poznat pod nazivom *Cissa*. Njegov položaj i njegove prirodno zaštićene luke na pomorskom putu u Malom Kvarneriću bili su važni za lađe koje su plovile prema Senju (*Senia*) i Rijeci (*Tarsatica*). Sjeverni dio otoka bio je naseljen već u prathistoriji. Na tom dijelu otoka u antičko doba bila su dva naselja: *Cissa*, veće mjesto, koje se razvilo oko utvrde (*castrum*)¹, i *Navalia* (mjesto sa škerom za gradnju i popravak brodova), koje se razvilo oko lučke utvrde (*castellum navale*). Na tom dijelu otoka bilo je nekoliko manjih utvrđenja. Njihovi se ostaci nalaze na brežuljku Košljunu iznad Brešća u Novaljskom polju, na Košljnoj gramači nedeleko od Novalje i Svetojašnici na jednom hridinastom rtu na obali Zaglave prema Velebitskom kanalu². U vrijeme Rimljana sjeverni se dio otoka intenzivno obrađivao. Ostaci antičkih gospodarsko-stambenih zgrada sačuvali su se na Lešandrovici i Brdonovici u Novaljskom polju, a iz vremena Antonina na Trinćelu³, sjeverno od Stare Novalje, kod lokve

---

¹ A. Šonje, *Nalaz rimskog natpisa na Caski kod Nivalje na otoku Pagu*, *Živa Antika*, god. VIII, sv. 2, Skopje 1958, str. 311—312.

Općenito se smatra da je antička *Cissa* propala u more u drugoj polovini 4^a st. (361—363). O njenoj propasti, *tj.*, kako narod kaže „da se je prosela“, sačuvala se uspomena u legendi o dvije setre, od kojih je jedna bila bogata, a druga siromašna. U more je propalo područje utvrde, dok je glavni dio naselja ostao. On je bio samo porušen. Do danas nije utvrđeno da li je na Caski postojao *castrum* i oko njega veliko naselje. Ponekad se spominje da je na Caski moglo biti nekoliko većih vila rimskih bogataša. No, Novaljci obrađujući svoja polja postali su živi leksikon arheoloških nalaza i predaje o njima. Mnogo toga je potpuno uništeno otkako se počela dublje krčiti zemlja za vinograde kad je filoksera poharala staru domaću vinovu lozu. Arheološkim bi se istraživanjem još danas moglo dokazati da je antička *Cissa* bila veliko i lijepo razvijeno naselje.

² *Castellum* na Svetojašnici skupa sa slabo poznatim ostacima antičke utvrde nedaleko od Prizne na Velebitskom kopnu kontrolirali su Velebitki kanal od upada Japoda na otok i od gusara koji su pod Velebitom imali pogodne zaklone za svoje lađe.

³ O zgradi (*domus*) na području Trinćela svjedoče brojni ostaci zidova i natpis na kamenu koji sam svojevremeno vidio u obiteljskoj kući don Josa Kunkere, koj je taj natpis sačuvaao od propasti. O kasnoantičkom zaselku na istom području svjedoči nalaz nekropole, koja je iza prvog svjetskog rata uništena krčenjem zemlje za sadnju vinograda.

u Daba-kantu, na Brdu kod Starog bunara u Šonja-kantu, u luci Tovarnele kod sela Luna, na Slatini i Kolanu⁴.

Do danas je objavljeno nekoliko antičkih natpisa koji su nađeni na Caski i u Novalji. Ovog puta objavljujemo još jedan natpis iz Novalje.

Natpis je nađen u Dalmatinskoj ulici kod kuće br. 12 — bivša Palčićeve palača, danas vlasništvo O. P. Z. Novalja — pri kopanju jarka za polaganje vodovodnih cijevi novaljskoga vodovoda.

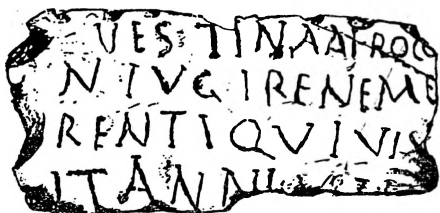
Urezan je na ploči od tvrdog granita crne boje dugoj 29 visokoj po sredini 13 i debeloj 4 cm.

Sa svih strana je oštećena, a s donje sigurno odlomljena. Površina njene gornje plohe obrađena je glatko. Na toj strani su dosta nespretno urezana slova natpisa (sl. 1).

Sl. 1.

(crtež natpisa)

VESTINAAPROCO
NIVGI BENEME
RENTIQVIVIX
ITANNIS ///

*Vestina Ap(ro) co
niugi bene me-
renti qui vix-
it annis |XLI ?/*

⁴ Locirati kasnoantičkiu *Cissu* nakon njene propasti na područje Stanine i Slatine (Kaštel) nema svrhe (N. Crnković, *Novalja, Jurina i Franina — Kalendar* 1969, Rijeka 1968, str. 146). Od antičke *Cisse* prema Slatini vodio je put, od kojega su se sačuvali ostaci. No, na spomenutim lokalitetima o većim antičkim ili kasnoantičkim naseljima nema pouzdanih dokaza. Tu su mogle postojati antičke stambeno-gospodarske zgrade ili kasnoantički zaselci kolona koji su obrađivali zemlju crkve ili privatnih posjednika. Na Slatini, sudeći prema nazivu, mogla je biti neka stanica ili oporavilište za bolesne i nemoćne. Ostaci zidova i kuća na spomenutim lokalitetima, kao i sam kaštel, nisu stariji od 16. st. Oni su građeni u vrijeme vlasti Mletačke republike.

Ostaci neistražene zgrade nalaze se uzidani u seoskim kućama na Kolanu. Ta je zgrada na uglovima imala dvije oble kule po uzoru na rimske *villae rusticae* carskog doba (III—IV st.).

U prvom retku odozgo poneka su slova oštećena i izlizana. Moće zbog toga taj redak nije potpuno tačno pročitano. Slova desne polovine zadnjeg retka većim su dijelom oštećena — sačuvali su se ostaci njihovih gornjih dijelova, pa je godina pokojnikova života pročitana dosta proizvoljno. Natpis je postavila žena, koja se najvjerojatnije zvala Vestina, nad grobom svoga vrlo zaslužnoga muža Apra, koji je umro vjerojatno u 41. godini života.

Slova su na glatkoj površini tvrdog materijala dosta nespretno urezana, a nisu ni retuširana. Očito je da se radi o upotrebi starijeg materijala, koji potječe najvjerojatnije od zidnog obloga ili poda antičke zgrade, a ponovno je upotrijebljen da se na njemu ureže nadgrobni natpis. Natpis je pisan monumentalnom kapitalom — rustičnom (*capitalis monumentalis* — *rustica*). Istih je paleografskih karakteristika kao i dva natpisa koja su nađena na Caski⁵. Prema stilu, paleografskim karakteristikama natpisa i ponovnoj upotrebi granitne ploče, grob potječe najvjerojatnije iz 3. st. n. e.

God. 1963. na zapadnoj strani centralnog dijela Novalje u iskopanim rovovima za vodovodne cijevi našlo se mnogo ulomaka tegula, hrbina antičkih i kasnoantičkih posuda od pečene zemlje, ploča od bijelog vapnenca koji potječe iz rimskih kamenoloma u Dalmaciji, te ostataka zidova s temeljima i grobova s ljudskim kostima. Jedan je grob bio pred ulazom u kuću Rinka Palčića koja se nalazi sa sjeverne strane slobodnog prostora ispred crkve Majke Božje nedaleko od Lože. U tom je grobu nađena mala brončana vazica koja je prekopavanjem groba za rov vodovoda teško oštećena — sačuva se samo njen gornji dio. Spomenuti nalazi, skupa s onima koji su do danas objavljeni, kao i brojni neobjavljeni nalazi, kojima se zameo svaki trag, uvjerljiva su dokumentacija da se na užem području Novalje nalaze ostaci neobično zanimljive antičke građevine. Ostatke njezine arhitekture, tj. lučku utvrdu koja je imala podzemni vodovod, trebalo bi otkriti sistematskim arheološkim istraživanjem.

Natpisi koji su do danas nađeni na Caski sigurno potječu s njenog područja⁶. No za one koji su do danas nađeni u Novalji nije sigurno da

⁵ A. Šonje, *Nepoznati rimski natpisi iz sjevernog dijela otoka Paga*, Živa Antika, sv. 1, Skopje 1961, str. 136, br., 4 i 5.

⁶ Prof. Jaroslav Šašel istakao je vrijednost poetski složenog posvetnog natpisa Kalpurnije kćeri augura Lucija Pizona (A. Šonje, *Nalaz rimskog natpisa na Caski kod Novalje na otoku Pagu*, Živa Antika, god. VIII, sv. 2, Skopje 1958, str. 311—322) i uspjelo povezao Kalpurnijih rod s Pizonima kojima je Horacije posvetio pjesničku poslanicu *Ad Pisones* ili *De arte poetica*.

Peti redak posvetnog natpisa, koji je navise oštećen na *Kalpurnijinoj ari*, Šašel je uspjelo pročitao, kao i slijedeći sedmi redak, što odgovara mom opisu sačuvanih antičkih slova na natpisu. No njegovo čitanje prvog retka na natpisu nije uvjerljivo — ne odgovara sačuvanim ostacima slova. Drugo slovo od početka s lijeve strane isto je kao i prvo, tj. *B*. Prema tome prva dva slova ne mogu se čitati kao *B(ona)e d(eae)*. Kratica treće riječi (*dom*) može se čitati na više načina. Slova slijedećih riječi istog retka toliko su oštećena da se po njihovim ostacima ništa sigurno ne može pro-

potječu iz samog naselja. To su mali fragmenti velikih natpisa. Sudeći po njihovoj maloj veličini i obliku, ti su fragmenti kao građevni materijal mogli biti prenijeti iz nekog arheološkog lokaliteta koji se nalazi izvan područja Novalje. Natpis objavljen u ovoj radnji sigurno potječe iz Novalje. Pripada grobu koji je otkriven na njenom području. Prema tome, taj je grob s opisanim natpisom uvjerljiva dokumentacija da je uže područje Novalje, ono s ostacima antičke arhitekture, u 3. st. bilo sigurno naseljeno.

Poreč.

A. Šonje.

RIASSUNTO

A. Šonje: FRAMMENTO DI STELA SEPOLCRALE ROMANA PROVENIENTE DA NOVALJA NELL'ISOLA DI PAGO

In questo lavoro l'autore riporta la nuova iscrizione romana scoperta nel villaggio Novalja (*Navalia* antica) sull'isola di Pago (*Cissa* antica).

In base a questa iscrizione e ai diversi trovamenti (frammenti di tegole, anfore e resti dei muri), che sono trovati nell'anno 1963 nella fossa per l'acquedotto, l'autore conclude che il terreno dell'odierna Novalja (luogo del *castrum navale*) era abitato nel III sec. dell'era nostra.

čitati. Ako u ovom retku dolazi ime božanstva kojemu je *ara* posvećena, to ne mora biti božica Heia Augusta. Moguće u natpisu nije navedeno ime božanstva, nego je samo u prenesenom smislu predana posveta geniju otoka. To bi odgovaralo sadržaju natpisa. J. Šašel, *Caeputnia L. Pisonis Auguris filia*, *Živa Antika*, god. XII, sv. 2, Skopje 1963, str. 389—390.

Ovom prilikom zahvaljujem se Rinku Palčiću koji me je obavijestio o nalazu natpisa i Slavu Dabo koji mi je poslao njegovu sliku.